

5. Ильина Л.Н. Клинико-психологические факторы формирующие заикание: дисс. на соискание науч. степ. к. пед. наук: 19.00.04 / Ильина Людмила Николаевна. – Санкт-Петербург, 2002. – 129 с.
6. Миссуловин Л.Я. Лечение заикания / Л.Я. Миссуловин. - Ленинград.: Медицина, 1988. - 184 с.
7. Павалаки И.Ф. Темпо-ритмическая организация движений и речи заикающихся дошкольников: дисс. на соискание науч. степ. к. пед. наук: 13.00.03 /Ирина Федоровна Павалаки. – Москва, 1996. – 175с.
8. Селиверстов В.И. Заикание у детей. Психокоррекционные и дидактические основы логопедических занятий / В.И. Селиверстов – Москва: ВЛАДОС, 1994. — 200 с.

УДК 376-056.34:376.16:78:39

Рецензент
Колупаєва А.А.,
доктор педагогічних наук

ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ІЗ ЗПР

Квітка Н.О.

У статті представлено методика констатувального дослідження, яка спрямована на вивчення особливостей сприймання музичного фольклору в учнів молодших класів із затримкою психічного розвитку.

Ключові слова: *музичний фольклор, методика, особливості сприймання, діти із затримкою психічного розвитку.*

К вопросу об особенностях восприятия музыкального фольклора в учеников младших классов с ЗПР

Аннотация. В статье представлена методика констатирующего эксперимента, которая направлена на изучение особенностей восприятия музыкального фольклора в учеников младших классов с задержкой психического развития.

Ключевые слова: *музыкальный фольклор, методика, особенности восприятия, дети с задержкой психического развития.*

The problem characteristics of perception folk music children with special educational needs

Summary: This article is devoted the problem characteristics of perception of folk music children with special educational needs.

Key words: *folk music, methodology, characteristics of perception, children with special educational needs, children with different stage of mental and physical disabilities.*

Методика констатувального дослідження була спрямована на вивчення особливостей сприймання творів музичного фольклору в учнів молодших класів спеціальних шкіл інтенсивної педагогічної корекції та загальноосвітніх навчальних закладів. Це дозволило нам простежити динаміку розвитку сприймання музики та з'ясувати особливості сприймання музичного фольклору в учнів молодших класів із затримкою психічного розвитку для розробки методичних рекомендацій.

В експерименті брали участь 85 учнів із затримкою психічного розвитку 2, 4 класів спеціальних шкіл інтенсивної педагогічної корекції та 95 учнів із типовим психофізичним розвитком 2, 4 класів загальноосвітньої школи. Дослідження проводилося в спеціальній загальноосвітній школі-інтернат № 25 I ступеня Оболонського району м. Києва, загальноосвітній школі № 2 м. Вишневе, Корсунь-Шевченківській спеціальній загальноосвітній школі-інтернат I-III ступенів, а також загальноосвітніх навчальних закладах м. Сімферополя, м. Києва та м. Львова.

У сучасній науковій літературі сприймання музики розглядають, як складну, історично і соціально зумовлену діяльність, що складається з різних процесів – пізнавальних, емоційних та емоційно-оцінних (О. Костюк, В. Остроменський, С. Раппопорт та ін.) і виділяють різні відображення людиною музичного твору, підкреслюючи, що вищим з них є емоційно-естетичний відгук, особистісне ставлення до сприйнятого та його інтелектуальне осмислення.

Структуру сприймання музики визначають як особливого роду діяльність, процес і результат якої детермінований системою перцептивних та інтелектуальних вмінь. Взаємодія об'єкта і суб'єкта – музичного твору і слухача – відбувається в процесі сприймання, результатом якого є музичний образ (О. Рудницька, М. Осенєва, Л. Безбородова та ін.).

Водночас, сприймання музики як один із видів музичної діяльності єднає музичну творчість, музичне виконавство та сприймання музичних творів. Для цього людині потрібно мати достатній рівень розвитку спеціальних музичних здібностей – слуху, пам'яті, мислення, фантазії, які розвиваються в процесі цілеспрямованих музичних занять у школі (індивідуальний спів, спів в ансамблі, хорі, заняття музично-ритмічними вправами, прослуховування музичних творів, вивчення творчості композиторів та їх творів, різних музичних ігор, вправ тощо).

Досліджуючи та аналізуючи багато підходів до розуміння структури сприймання музики (Б. Асаф'єв, В. Белобородова, С. Біляєва-Екземплярська,

Г. Головинський, М. Каган, Л. Кадцин, З. Кодай та К. Орф, О. Костюк, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Г. Панкевич, В. Петрушин, А. Сохор, Б. Теплов Д. Узнадзе та ін.), процес якої включає перцептивне сприймання звукового потоку, осягнення семантики музичної мови, особистісне ставлення до сприйнятого, оцінювання естетичного змісту твору, ми акцентуємо увагу на тому, що, за гіпотезою нашого дослідження, умовне виділення з цілісної структури сприймання музики головних його п'яти структурних компонентів, а саме емоційного відгуку, музичного слуху, мислення, пам'яті, здатності до музичної діяльності, дасть нам змогу і необхідні умови для розвитку сприймання музики в учнів молодших класів із ЗПР.

У відповідності до структури сприймання музики ми вивчали пізнавальну (уміння сприймати) та музичну діяльність учнів (уміння виконувати). Нами було визначено основні завдання констатувального дослідження:

1. Виявити особливості якості знань про музичний фольклор та характер розуміння музичного образу учнями молодших класів із ЗПР, а саме розуміння змісту твору та його виражальних засобів.
2. Вивчити характер емоційно-особистісного ставлення молодших школярів до творів музичного фольклору.
3. Виявити здатність до музичної діяльності учнів.
4. З'ясувати рівні сприймання творів музичного фольклору в учнів молодших класів із ЗПР.

Оцінка результатів констатувального дослідження була здійснена за допомогою наступних показників:

1. Наявність уявлень та знань про музичний фольклор.
2. Характер розуміння музичного образу:
 - розуміння змісту твору (володіння мисленневими операціями аналізу, синтезу, порівняння узагальнення тощо);

- розуміння виражальних засобів музики (темп, ритм, мелодія та динамічні відтінки).

3. Емоційно-особистісне ставлення молодших школярів до творів музичного фольклору:

- наявність інтересу до творів музичного фольклору;
- характер емоційного відгуку на музичний твір;
- адекватність власної емоційно-естетичної оцінки та характер її вербалізації.

4. Здатність відтворювати твори музичного фольклору у власній діяльності.

Рівні сприймання музики в молодших школярів визначалися також за допомогою таких показників як самостійність та ініціативність учнів.

Низка досліджень О. Рудницької, М. Осенєвої, Л. Безбородової, В. Белобородової та ін., спрямованих на виявлення розуміння задуму та змісту музичного твору молодшими школярами із типовим психофізичним розвитком, допомогла нам визначити ряд запитань для учнів із затримкою психічного розвитку.

В програмі для спеціальних шкіл інтенсивної педагогічної корекції представлений музичний фольклор. Для проведення констатувального дослідження були відібрані українські народні пісні різні за змістом і жанром: колискові; жартівливо-танцювальні; веснянки; колядки і щедрівки та ліричні пісні.

Завдання констатувального експерименту визначили його структуру і методику. Експеримент складався з трьох частин.

В першій частині перед нами постали такі завдання:

- визначити якість знань про українську народну пісню;
- з'ясувати особливості розуміння учнями молодших класів із ЗПР змістової частини народної пісні певного жанру та її виражальних засобів (характер, темп, ритм і динамічні відтінки).

Перша частина експерименту включала в себе 3 серії завдань.

Завдання першої серії: виявити повноту та систематичність знань в учнів про народну пісню. В бесіду з учнями включено наступні запитання: «Чи слухаєш ти музику? Яку саме? Чому? Чи знаєш ти хто пише музику? Чи любиш ти слухати як люди співають? Чи є в тебе улюблена пісня? Як часто ти буваєш на концертах? Що таке народна пісня? Яку ти знаєш українську народну пісню? Чи знаєш ти хто створює народну пісню? Про що народні пісні».

Завдання другої серії: з'ясувати чи відрізняють учні жанр народної музики від іншого жанру музики (класичної та популярної) і які особливості музичного твору при цьому важливі для дітей. Методика завдання: для прослуховування учням надається три народні пісні і один твір іншого музичного жанру. Учні пропонується знайти і пояснити, який музичний твір «зайвий», несхожий на інші та чому він так вважає.

Наприклад:

1. Колискова «Котику сіренький», жартівливо-танцювальна «Гарний танець гопачок», веснянка «Подоляночка», Й.-С. Бах «Волинка».
2. Колискова «Ой ходить сон коло вікон», жартівливо-танцювальна «Чи не той то Омелько», колядка «Спи, Ісусе, спи», В. Моцарт, Рондо «Турецький марш».
3. Колискова «Повішу я колисочку», жартівливо-танцювальна «Танцювала риба з раком», колядка «Свята ніч», О. Скрипка і А. Ткач «Мама».

Для отримання даних про особливості розуміння змісту та виражальних засобів музики (характер, темп, ритм і динамічні відтінки) в залежності від твору нами було проведено третю серію завдань.

Учні пропонується прослухати і проаналізувати п'ять творів музичного фольклору:

1. Колискова «Котику сіренький».
2. Жартівливо-танцювальна «Зайчик».
3. Веснянка «Сонечко».

4. Колядка «Нова радість стала».
5. Лірична «Галя по садочку ходила».

Дітям було поставлено наступні запитання:

А. Питання, спрямовані на виявлення особливостей розуміння змісту музичного твору: «Про що йдеться у цій пісні?», «Яку ще назву можна підібрати цій пісні?», «Що ти відчуваєш, коли слухаєш цю пісню?».

Б. Питання, спрямовані на особливості сприймання засобів музичної виразності: «Який темп цієї пісні?» (швидкий чи повільний), «Як змінюються динамічні відтінки в цій пісні?» (гучніше, тихіше), «Чи ти відчуваєш ритм цієї пісні?», «Чи можеш повторити ритм пісні?», «Чи подобається тобі мелодія пісні?» тощо.

В другій частині експерименту постало завдання:

- визначити особливості емоційно-особистісного ставлення до народної пісні (наявність інтересу, якість емоційного відгуку, адекватність власної оцінки).

Друга частина експерименту включала в себе 4 серії завдань.

Завдання першої серії: з'ясувати наявність інтересу та потреби вчити українські народні пісні. Для цього ми використали бесіду, під час якої дітям ставилися такі запитання: «Чи можеш ти заспівати будь-яку українську народну пісню? Чи є в тебе бажання вчити українські пісні?». На цьому тлі, на нашу думку, можна істотно вточнити характеристики бажання учнями музичної діяльності, що характеризується досить виразною усвідомленістю потреби. Відповіді учнів ми також розподілили на чотири групи.

Завдання другої серії: з'ясувати, якому жанру музики надають перевагу учні та визначити мотивацію їх вибору. Методика завдання: учню дають прослухати три музичних твори різного жанру (народна, класична, популярна); пропонується вибрати один твір і пояснити, чому саме цей так сподобався. Дітям були запропоновані наступні твори:

1. Колискова «Ой ходить сон коло вікон»; Д. Кабалевський «Клоуни»; Н. Май «Перший дзвоник».

2. Веснянка «Вийди, вийди сонечко», В. Моцарт «Менует»; А.Гросу «Жу-жу-жумаленька бджілка».

Завдання третьої серії: з'ясувати, яким творам музичного фольклору надають перевагу діти та визначити мотивацію їх вибору. Методика завдання: учню дають прослухати п'ять українських народних пісень; пропонується вибрати одну і пояснити, чому саме ця так сподобалась. Дітям були запропоновані наступні твори:

1. Колискова «Повішу я колисочку».
2. Жартівливо-танцювальна «Танцювала риба з раком».
3. Веснянка «Вийди, вийди, Іванку».
4. Колядка «Добрий вечір тобі, пане господарю».
5. Лірична пісня «Я птичка невеличка».

Завдання четвертої серії: виявити наявність інтересу, якість емоційного відгуку, адекватність власної оцінки. Учням пропонується прослухати різні за жанром твори музичного фольклору і дати відповіді на поставлені запитання:

А. Питання, що спрямовані на виявлення інтересу: «Чи сподобалася тобі ця пісня?», «Чи є в тебе бажання послухати її ще раз?», «Чи хочеш ти її вивчити і заспівати?» Чи є в тебе бажання вчити українські пісні?» Саме ці запитання допомагають нам з'ясувати можливість виявити інтерес до твору.

Б. Питання, що спрямовані на виявлення емоційного відгуку: «Який настрій викликає в тебе ця мелодія?», «Чи міг би ти виразити характер музики власними рухами або пластикою?», «Чи можеш наспівати мелодію пісні?».

В. Питання, що спрямовані на виявлення здатності висловити оцінку музичному твору: «Який характер має ця пісня», «Який образ виникає у тебе в уяві?», «Яка основна думка цього твору?», «Які події з твого життя нагадує тобі ця пісня?».

Ці питання ставилися учням в індивідуальній бесіді, в процесі прослуховування таких народних пісень:

1. Колискова «Ой ходить сон коло вікон»;
2. Жартівливо-танцювальна «Грицю, Грицю, до роботи»;
3. Веснянка «Щебетала пташечка»;
4. Колядка «Свята ніч»;
5. Лірична «Ой ходила дівчина бережком».

Завданням третьої частини експерименту було:

• виявити особливості здатності до музичної діяльності (активність, самостійність, прояв елементів творчості).

Методика завдання: учням було запропоновано відтворити народну пісню у власній музичній діяльності. Відповідні завдання ставилися учням у процесі спостереження навчально-виховного процесу. Дітям були запропоновані наступні музичні твори:

1. Колискова «Гойда-гойда».
2. Жартівливо-танцювальна: «Гарний танець гопачок».
3. Веснянка «Мак».
4. Щедрівка «Павочка ходить».
5. Лірична пісня «Ой єсть в лісі калина».

Аналіз матеріалів, отриманий у ході дослідження, дав можливість визначити рівні сприймання музики засобами музичного фольклору, а саме народної пісні в учнів молодших класів із ЗПР.

Література

1. Белобородова В. К. О некоторых особенностях музыкального восприятия младших школьников / В. К. Белобородова // Музыкальное восприятие школьников. – М.: Педагогика, 1975. – С. 36-89.
2. Белобородова В. К. Развитие музыкального восприятия младших школьников / В. К. Белобородова // Музыкальное воспитание в школе. – М., Музыка. – 1978. – № 13. – С. 54-66.
3. Дмитриева И. В. Коррекция художественного восприятия умственно отсталых подростков средствами изобразительного искусства: дисс. канд. пед. наук: 13.00.03 / Ирина Владимировна Дмитриева. – К., 2002. – 204 с.
4. Коломійцева О. В. Психологічні особливості емоційного сприймання музики розумово відсталими дітьми: дис. канд. наук: 19.00.08 / Олеся Володимирівна Коломійцева. – К., 2009. – 255 с.